

Met een andere blik: re-integratie van alleenstaande ouders.

Colofon

April 2007, 1^e druk

Uitgave: FNV Vrouwenbond www.fnvvrouwenbond.nl

Tekst: Tineke van der Kraan

Vormgeving: Ida Rouwenhorst, Webunie

Prijs: € 7,50 (inclusief administratiekosten en porto)

Bestellen: FNV Vrouwenbond
Postbus 8576
1005 AN Amsterdam
post@fnvvrouwenbond.nl
020-5816398

Met veel dank aan Hannie Raaff, docente Hogeschool Zuyd voor het gebruik van de uitkomsten van haar onderzoeken 'Kosten en moeite' onder alleenstaande ouders, re-integratiebureaus en WIZ consultants.
(http://www.cesrt.hszuyd.nl/research_themes/ emancipation and integration).

**Met een andere blik:
re-integratie van alleenstaande ouders.**

*'Alleenstaande ouders kunnen en willen
veel, je moet het alleen durven zien!!'*

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	9
Bejegening	11
Motivatie	13
Belemmeringen	15
Trajectplannen	17
Kinderopvang	19
Opleidingskansen	21
Succesfactoren	23

Voorwoord

De FNV Vrouwenbond presenteert hierbij een nieuwe methode die gebruikt kan worden bij de begeleiding en re-integratie van alleenstaande ouders.

Re-integratie is mensen in staat stellen zelf stappen te zetten op weg naar betaald werk en de manier waarop ze dat willen vormgeven. Het is een proces van ontwikkeling waarbij iemand vertrouwen ontwikkelt in de eigen vaardigheden om een bepaald doel te bereiken, zelfsturing.

Het doel van deze brochure is een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de praktijk rond de re-integratie van deze groep.

Vertrekpunt daarbij is uitgaan van de kracht, kwaliteiten en motivatie van vrouwen zelf.

Met een goede steun in de rug en de juiste benadering, zullen de resultaten voor beide partijen groter zijn, omdat een duurzamere uitstroom uit de bijstand het effect is.

Sleutelwoorden zijn vertrouwen, maatwerk, ruimhartigheid, ruimte, lef en respect.

De FNV Vrouwenbond is er voorstander van dat vrouwen, ook alleenstaande ouders, (blijven) participeren op de arbeidsmarkt en hun eigen geld verdienen. Dat bevordert hun economische zelfstandigheid en onafhankelijkheid en een weg uit de armoede. Mits zij de kans krijgen om hun talenten echt om te zetten in klinkende munt en er rekening wordt gehouden met hun zorgverantwoordelijkheden.

De methode is ook heel goed te gebruiken voor cliënten die gebruik willen maken van een Persoonsgebonden Re-integratie Budget. De ervaringen bij UWV hiermee, ook bij mensen met een jarenlange WAO-uitkering, zijn succesvol gebleken.

Bij de methode hoort een brochure 'Maak je eigen trajectplan' waarmee cliënten hun eigen trajectplan kunnen vormgeven vanuit hun eigen perspectief en waarbij ook de ervaring en mogelijkheden die zij hebben door de onbetaalde zorgarbeid thuis integraal is meegenomen.

De suggesties in deze brochure zijn gebaseerd op de volgende vragen.

Waarom zijn vrouwen gemotiveerd om te werken, wat werkt positief en negatief op de motivatie in? Hoe zien alleenstaande ouders zelf hun kansen en belemmeringen om te reïntegreren op de arbeidsmarkt? En welke steun ervaren zij daarbij van instanties?

Bij het samenstellen van deze brochure is veel en dankbaar gebruik gemaakt van de suggesties van alleenstaande ouders zelf en is er geschreven vanuit hun perspectief.

Wij zijn er daarom van overtuigd dat deze werkwijze ook echt aanslaat en wensen u hierbij veel succes.

Tineke van der Kraan
Directeur FNV Vrouwenbond

Inleiding.

In januari 2004 ging de nieuwe 'Wet Werk en Bijstand' (WWB) in werking. Door deze wet hebben de gemeenten een nog sterkere verantwoordelijkheid gekregen bij de uitstroom van cliënten.

De laatste jaren is er meer nadruk komen te liggen op verplichte arbeidsdeelname. Deels heeft dit te maken met economische factoren, maar zeker ook met het streven om sociale uitsluiting van groepen te voorkomen.

In veel gemeenten betekent dit voor alleenstaande ouders dat ze allemaal een trajectplan richting werk krijgen aangeboden. Wel is bij wet vastgelegd, dat er een evenwicht moet zijn tussen arbeidsplicht en zorgplicht.

Binnen de arbeidsintegratie vormen alleenstaande ouders geen specifieke doelgroep, op enkele uitzonderingen na. Daardoor is er te weinig aandacht voor de specifieke situatie van deze groep: alleen verantwoordelijk zijn voor het runnen van een huishouden, zowel voor de zorg, het inkomen als alle praktische zaken, die in de meeste gezinnen door twee personen worden gedeeld.

Er is een groot spanningsveld tussen betaald werk en zorgtaken thuis. Voor alleenstaande ouders die werk en zorg niet kunnen delen met een partner, is de combinatie nog steeds heel moeilijk. Ook als de kinderopvang wél beschikbaar is, blijft het combineren van werk en zorg een grote belasting.

Binnenkort wordt het voor alleenstaande ouders lonend om parttime te gaan werken. Op 20 maart heeft de 1e Kamer namelijk ingestemd met de wet Vazalo (Wet voorzieningen arbeid en zorg alleenstaande ouders). Deze wet, ontworpen door Saskia Noorman-den Uyl, inmiddels ex-lid van de 2^e Kamer, regelt dat alleenstaande ouders met kinderen tot 16 jaar als ze 55% van het minimumloon verdienen al uit de bijstand komen. Dit kan met een toeslag van de belastingdienst, waardoor hun inkomen hoger is dan de bijstandsuitkering.

Voordat de wet ingaat, zal eerst nog een experiment plaatsvinden in onder andere de gemeenten Den Haag, Utrecht, Apeldoorn en Dordrecht. Als de uitkomsten van het experiment bekend zijn, vindt definitieve besluitvorming plaats over invoering van de wet. De wet zou dan per 1 januari 2009 in werking kunnen treden. Deze wet betekent een erkenning van de betekenis van onbetaalde zorgarbeid en zal een grote bijdrage leveren aan de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders die nu nog moeilijk aan de slag komen, omdat het combineren van een volledige baan en zorg voor hun kind(eren) hen te zwaar valt.

Ook heeft het Kabinet besloten dat meer moet worden ingezet op scholing en duurzame uitstroom.

Dit alles biedt mogelijkheden tot een grotere mate van economische zelfstandigheid voor alleenstaande ouders en meer kansen voor *daadwerkelijke en duurzame* uitstroom uit de bijstand, iets wat zowel voor de vrouwen zelf, hun kinderen en de uitkeringsinstantie het beste perspectief is.

De uitdaging zit in het werken vanuit een ander perspectief, met de cliënt in haar situatie en met haar mogelijkheden als uitgangspunt.

Bejegening

Gebleken is dat bejegening van cliënten zeer bepalend is voor het resultaat. Consulente zijn zich er soms niet van bewust dat hun vooroordelen belemmerend werken in de relatie met de cliënt.

Niet iedereen is er van overtuigd dat alleenstaande ouders een zeer specifieke maar ook zeer diverse groep vormen, waar dus ook een specifiek aanbod op maat voor moet worden aangeboden.

Te gemakkelijk nemen consulente soms hun eigen situatie als uitgangspunt, zich niet realiserend dat die vergelijking volledig mank gaat, omdat zij zelf vaak wel een partner hebben met wie het huishouden, klussen, administratie en de zorgtaken worden gedeeld.

Vaak wordt in een gesprek door de consulente of begeleider gezegd 'we spreken dan af dat...'. Het maken van een afspraak is echter een 2-zijdig gebeuren en het is dus van belang om de cliënt invloed te geven op de afspraak.

Lang niet elke alleenstaande moeder in de bijstand is laag opgeleid en de meesten hebben een schat aan ervaring opgedaan in onbetaalde arbeid of vrijwilligerswerk.

Door slechte ervaringen met de sociale dienst of reïntegratiebedrijven zijn vrouwen soms argwanend geworden en ze hebben dikwijls het gevoel niet serieus te worden genomen.

Dit werkt contraproductief en daarom zal de consulente eerst deze ballast moeten wegnemen.

Uit diverse onderzoeken is gebleken dat alleenstaande moeders in het algemeen goed gemotiveerd zijn om naast de zorg voor hun huishouden en kinderen, ook buitenshuis te werken. Een positieve benadering is dus van belang met als insteek op de motivatie in te spelen en te zorgen dat ze ook echt op een plek terecht komen waar ze hun kwaliteiten kunnen inzetten.

Een consulente die een open en positieve grondhouding heeft naar de persoon tegenover zich en zich probeert in te leven in de situatie van de cliënt, oogst minder tegenstand.

Wees nieuwsgierig naar wat de cliënt te bieden heeft, toon daarvoor echte belangstelling en neem dat als uitgangspunt voor het re-integratietraject.

Investeren in onderling vertrouwen biedt de meeste kans op succes.

Motivatie

Vrouwen hoeven niet gemotiveerd te worden, ze zijn het al, blijkt uit diverse onderzoeken. In het algemeen willen ze graag uit de bijstand en zijn ze bereid daar stappen voor te zetten.

De belangrijkste redenen waarom vrouwen weer aan het werk willen:

- Onafhankelijkheid en zelfstandigheid
- Gevoel van eigenwaarde
- Kans om zich te ontplooiën
- Sociale contacten
- Verbetering financiële situatie
- Goed voorbeeld voor de kinderen

Vanuit instanties wordt vaak een andere invulling gegeven aan het begrip motivatie: het schrijven van sollicitatiebrieven wordt gezien als belangrijke indicator van motivatie. Maar als dit tot niets leidt en geen verdere begeleiding wordt geboden, werkt dit contraproductief voor de motivatie.

Aan het werk gaan vergt echter wel een aanzienlijke aanpassing van het dagelijks leven van een eenoudergezin. Het kost tijd om daar aan te wennen en terugval moet worden voorkomen. Beter is daarom een aanbod voor een opleiding of structurele parttime baan in plaats van een tijdelijke of perspectiefloze oplossing.

Het stimuleren van mensen om na te denken over hun eigen toekomst en zelf initiatief te nemen werkt veel beter dan als consulent de voordelen voor te spiegelen, irreële eisen te stellen en te dwingen een standaardtraject in te gaan.

Zonder een werkelijk toekomstperspectief is een traject zinloos en de motivatie nihil.

Alleenstaande moeders herkennen zich niet in de gedachte dat er een financiële prikkel nodig is om mensen aan het werk te krijgen. Ook de armoedeval weerhoudt hen niet. Ondanks de geringe financiële meerwaarde, zien ze werk toch als een toekomstperspectief om op de lange termijn uit de geldzorgen te komen en willen ze graag aan de slag in een deeltijdbaan.

Wel staat de motivatie om het vol te houden onder druk, als het combineren van arbeid en zorg niet vlekkeloos verloopt. De wet Vazalo biedt daarom een fantastische kans, omdat dan de moeite die vrouwen doen om hun eigen inkomen te verwerven, beloond wordt.

Gebleken is, dat zelfwerkzaamheid en creativiteit van cliënten de belangrijkste bevorderende factoren zijn en de basis voor succes.

De kern waar het om draait, is het vergroten van het zelfvertrouwen. Het is van belang dat cliënten zelf, maar ook de instanties geloven in hun mogelijkheden. Het geloof in de mogelijkheden van de alleenstaande ouder start dan ook met het serieus nemen van de wens tot reïntegreren van de alleenstaande ouder zelf.

Belemmeringen.

Alhoewel alleenstaande ouders goed gemotiveerd zijn, verloopt die motivatie wel met vallen en opstaan, want er zijn heel wat hobbels te nemen.

Alleenstaande ouders zien belemmeringen, die vaak heel reëel zijn:

- De houding van werkgevers, die niet zo'n behoefte hebben aan personeel boven de 40 jaar en/of met een lange afstand tot de arbeidsmarkt.
- De arbeidsmarkt is niet flexibel terwijl hun eigen flexibiliteit maar gering is door de zorg voor kinderen.
- De eigen (gezins) situatie die heel veel energie vraagt omdat ze overal alleen voor staan.
- Weinig zelfvertrouwen en faalangst.
- Gedurende lange tijd is alleen parttime werken een optie als ze nog jonge kinderen hebben en met een lage opleiding blijft dan ook het inkomen laag.
- Gebrekkige kinderopvang, de eigen visie daarop en de visie van de omgeving.
- Reisafstand tussen huis en werkplek.

Niet te gering moet worden gedacht over de zware belasting van alleenstaande ouders. Zorgen en werken blijkt ook voor vrouwen die wel een partner hebben een zware combinatie. Alleenstaande moeders hebben geen partner om wat dan ook mee te delen. Daarnaast zijn er grotere risico's voor overbelasting, zoals krappe huisvesting, weinig geld, onzekerheid over de opvoeding van de kinderen en een te krap netwerk waar ze steun vinden. Het is van belang inzicht te hebben of er sprake is van extra problemen die belemmerend kunnen zijn, zoals met een ex-echtgenoot of kinderen.

Het aanvaarden van werk betekent voor alleenstaande ouders vaak een totale verandering van de situatie en het aanvaarden van een extra verantwoordelijkheid in een situatie waarin ze al jaren moeten jongleren met veel andere verantwoordelijkheden. Het is dus goed uitvoerig stil te staan bij de gevolgen voor de gezinssituatie, zowel in praktisch, psychologisch en moreel opzicht.

Door belemmeringen niet weg te praten maar serieus mee te nemen bij het beoordelen van de mogelijkheden neemt de motivatie toe.

Trajectplannen

Met het aanbod voor een traject gaat vaak veel mis. En dat is jammer, want een gemiste kans is niet snel weer goed te maken. Als een traject iedere keer op niets uitloopt, dreigt motivatie om te slaan in wanhoop.

De ervaringen met re-integratietrajecten zijn vaak niet positief, het traject levert geen werk op en soms vinden vrouwen op eigen kracht een baan en gaan de bedrijven met het geld en de eer strijken. Of er wordt uitvoerig getest, waarna alsnog een standaardtraject wordt aangeboden. Ideeën die vrouwen zelf aandragen worden vaak niet gehonoreerd.

De wensen van alleenstaande ouders sluiten niet goed aan op de instrumenten van de re-integratie.

Hoewel iedere consulent waarschijnlijk de uiterste best doet om een cliënt als individu te benaderen, zijn er toch een aantal belemmerende factoren om een echt traject op maat aan te bieden:

- Vooroordelen die in de hoofden zitten t.a.v. de doelgroep
- Uitgaan van het aanbod i.p.v. de wensen van de cliënt
- Te weinig gericht zijn op de ervaringen van de cliënt buiten de arbeidsmarkt
- Er van uitgaan dat cliënten niet gemotiveerd zijn of onredelijke eisen hebben
- Er wordt meestal gewerkt met standaardtrajectplannen, waar te weinig ruimte is voor een individuele invulling.
- Er wordt te veel gefocust op de korte termijn: zo snel mogelijk aan het werk, waardoor het geld op lange termijn toch niet efficiënt wordt besteed.

Met name activiteiten waarbij vrouwen persoonlijke aandacht krijgen, worden hoog gewaardeerd, of het nu cursussen zijn of hulpverleningsactiviteiten.

Het voordeel van groepsgewijze aanpak naast individuele begeleiding is dat het stimuleert om door te gaan en men elkaar tips kan geven.

Als cliënten gedwongen worden deel te nemen aan een 'work first' traject, dreigt demotivatie en uitval. Los van het feit dat door allerlei rare constructies daar ook veel geld mee is gemoeid, levert echt investeren in een traject dat uitgaat van de wensen en mogelijkheden van de cliënt zelf, op langere termijn veel meer op, namelijk definitieve uitstroom.

Ook het dwingen tijdelijk werk te accepteren, waarna men toch weer terugvalt op een volledige uitkering is een heilloze weg en funest voor de motivatie.

Vrouwen worden te vanzelfsprekend richting een administratief- of zorgberoep begeleid en beroepskeuzetesten herkennen niet altijd het technische talent van vrouwen.

Een ander punt is onwetendheid bij cliënten over wat er in financieel opzicht gebeurt als je gaat werken met bijvoorbeeld huurtoeslag en schulden, die de stap naar werkaanvaarding bemoeilijken.

Een ideaal traject voor alleenstaande ouders is een integraal traject dat start met goede voorlichting over de gevolgen van het weer aan het werk gaan, zowel in financiële zin, als ook met betrekking tot het anders organiseren van het huishouden. Daarnaast speelt laagdrempelige hulpverlening over zaken als schuldhulpverlening een belangrijke rol.

De kunst is dus om het anders aan te pakken, te werken vanuit het perspectief van de doelgroep en vrouwen te stimuleren om zich op haar sterke kanten te profileren.

Kinderopvang

Over de mogelijkheden voor kinderopvang bestaan vaak verkeerde beelden.

'De kinderopvang is nu toch overal goed geregeld en de gemeente betaalt toch voor cliënten in de bijstand' is het idee. Of men denkt dat zo gauw de kinderen naar school gaan er geen opvangproblemen meer zijn.

De werkelijkheid is helaas wat ingewikkelder.

Er zijn nogal verschillende waarden en normen in de samenleving over kinderopvang en dus ook onder alleenstaande ouders, hun omgeving en de professionals. De moraal 'de beste moeder is een fulltime moeder' is nog lang niet achterhaald.

Soms willen de moeders zelf graag buitenshuis werken, maar zegt hun omgeving dat kinderopvang slecht is voor hun kind. Of de kinderen zijn zo beschadigd door de gevolgen van de echtscheiding en de periode daarvoor, dat het inderdaad wel eens niet goed kan uitpakken als de moeder zich direct al moet richten op aan het werk gaan.

Juist door de echtscheiding voelen alleenstaande moeders zich vaak schuldig naar hun kinderen en extra verantwoordelijk. En dat laatste is ook echt zo. Want er is immers geen andere ouder of verzorger in huis waar de kinderen terecht kunnen met een vraag of probleem. Of, als er weer eens een studiedag is en de kinderen vrij zijn van school, kan helpen met de oplossing.

Maar ook als er wel opvang is en daarvan gebruik wordt gemaakt, loopt het bij lange na niet vlekkeloos.

Een paar voorbeelden uit de dagelijkse praktijk die het buitenshuis werken of het ongestoord volgen van een opleiding ernstig belemmeren:

- De opvang gaat te laat open waardoor men niet op tijd op werk of opleiding kan zijn.
- De cursus wordt gegeven precies onder schooltijd en er wordt geen rekening gehouden met haal- en brengtijden.
- Flexibele werktijden zijn bijna niet te combineren met opvang.
- De vaak weinig soepele houding van werkgever en collega's.
- Het kind is ziek en kan niet naar opvang, school of peuterspeelzaal.
- Er is een studiedag van leerkrachten.
- De lange schoolvakanties.
- Voor kinderen boven 12 jaar is er geen opvang, terwijl juist dan de ouders vaak ongerust zijn over waar hun kind mee bezig is.
- Met het regelen van kinderopvang is veel tijd gemoeid en de tijdige betaling daarvan door de belastingdienst levert problemen op.

Dat zijn allemaal precies de redenen dat moeders die wel een partner hebben niet fulltime werken, maar vaak onder schooltijd van de kinderen of op momenten dat de partner thuis is. In het hele land zijn projecten voor zogenaamde 'moedercontracten', zodat moeders hun werktijden kunnen aanpassen aan de schooltijden en vakanties van de kinderen. Juist voor alleenstaande ouders zou dit een prima constructie zijn, maar wonderlijk genoeg verwachten we juist van hen wél dat ze zich aanpassen aan de eisen van de arbeidsmarkt. Het is opvallend hoe hierbij maatschappelijk gezien een vreemd en onterecht onderscheid wordt gemaakt van wat we van moeders met partner en van hen zonder partner verwachten.

Een alleenstaande moeder staat er ook echt alleen voor, de vaders wonen niet alleen niet in het gezin, maar zijn meestal niet of op afstand in beeld. Kinderen kunnen dus niet snel op de andere ouder terugvallen.

Opleidingskansen

Onder alleenstaande ouders zijn zeer grote verschillen in mogelijkheden en intellectuele bagage. Ook als een opleiding niet is afgemaakt, wil dat niet zeggen dat de cliënt geen opleiding op MBO of HBO niveau zou kunnen volgen. En elders opgedane ervaring vormt soms een goede basis voor een opleiding. Te gemakkelijk wordt een scholingsaanbod op een laag niveau gedaan, maar dit biedt te weinig mogelijkheden om met een deeltijd baan uit de bijstand te komen en sluit niet altijd aan op de eigen wensen en mogelijkheden. Het inkopen van opleidingen voor een hele groep cliënten tegelijk lijkt op het eerste gezicht misschien efficiënt, maar is als effect voor de lange termijn pure geldverspilling.

Alleenstaande ouders zijn zeer gemotiveerd om door te leren. De drempel naar een opleiding is beduidend lager dan de drempel naar de arbeidsmarkt en de meesten hebben ronduit honger naar kennis en ontwikkeling. In het Regeerakkoord van het nieuwe Kabinet wordt extra ruimte geboden om meer aandacht en geld te besteden aan langere opleidingen, die op termijn meer kansen bieden tot volledige uitstroom, zeker in combinatie met de wet Vazalo (zie eerder).

Een hogere opleiding vergroot de kansen op de arbeidsmarkt, dat geldt, net als voor anderen, ook voor alleenstaande moeders. En de hoogte van het salaris maakt het eerder mogelijk om parttime te werken en toch boven het bijstandsniveau uit te komen.

Doordat alleenstaande ouders lange tijd nog alleen parttime kunnen werken als ze jonge kinderen hebben, blijft met een lage opleiding ook het inkomen laag. Daar dreigt het gevaar van de vicieuze cirkel, die alleen kan worden doorbroken door vrouwen de mogelijkheid te bieden zich te scholen op een hoger niveau.

De wens van vrouwen is groot om zich te scholen om betere banen te krijgen of meer kans te maken op een baan. Vaak hebben vrouwen meer en andere wensen op opleidingsgebied dan de consument en dat geeft veel (onnodige) frictie. Door de wensen van de cliënt als uitgangspunt te nemen, is de kans van slagen voor het gehele traject vele malen groter.

Voor vrouwen die het in zich hebben een HBO-opleiding te volgen, met als waarschijnlijk effect dat ze definitief uit de bijstand komen, zijn die mogelijkheden er meestal niet. Dat scholing moet leiden naar betaald werk is logisch, maar dat wil niet zeggen dat altijd de kortste weg naar werk ook het meeste oplevert. Creativiteit is dus geboden, want met een hogere opleiding verdienen ze meer en hoeven minder uren te werken om economisch onafhankelijk te zijn. De kosten gaan hierbij voor de baat uit.

De uitdaging zit in het bieden van een optimale kans met blijvend toekomstperspectief.

Succesfactoren

Bejegening

- ❑ Probeer altijd te bedenken: 'stel dat ik daar zelf zat, hoe zou ik behandeld willen worden?'
- ❑ Heb vertrouwen in de cliënt, dan heeft ze het ook in jou.
- ❑ Stel je op met een open en positieve grondhouding, alleenstaande moeders zijn in het algemeen goed gemotiveerd voor betaald werk.
- ❑ Probeer je een voorstelling te maken van de dagelijkse situatie van de cliënt; onderschat de beperkingen niet en poets ze niet weg, want ze zijn de realiteit en spelen een belangrijke rol bij de succesfactoren.
- ❑ Neem voorstellen van de cliënt serieus en doe het uiterste om ze te realiseren.
- ❑ Goed luisteren, begrip hebben, aandacht geven aan de problemen maar ook aan activiteiten die de cliënt op eigen kracht kan uitvoeren.
- ❑ Wees nieuwsgierig naar wat de cliënt te bieden heeft, toon daarvoor echte belangstelling en neem dat als uitgangspunt voor het re-integratietraject.
- ❑ Zelfwerkzaamheid en creativiteit van cliënten zijn de belangrijkste bevorderende factoren en de basis voor succes gebleken.
- ❑ Neem de motivatie en kwaliteiten als uitgangspunt.

Trajectplannen

- ❑ Help voorliggende belemmeringen op te lossen.
- ❑ Investeer in het zicht krijgen op de eigen kwaliteiten en mogelijkheden van de cliënt.
- ❑ Ga in op de wensen en ideeën van de cliënt en beloon eigen initiatief.
- ❑ Verwacht geen onmogelijke stappen en zie het zoeken naar een baan of opleiding als 1^e opstap, want volledige uitstroom is voor deze groep maar zeer zelden een optie.
- ❑ Voorlichting over financiële consequenties, schuldhulpverlening en hulp bij andere zaken die geregeld moeten worden, dienen onderdeel te zijn van een traject.
- ❑ Combineer individuele begeleiding met groepsgerichte activiteiten zoals trainingen en workshops op het gebied van het combineren van werk en zorgtaken.
- ❑ Geef cliënten zo veel mogelijk een rugzakje, een PRB waarmee ze hun eigen traject kunnen inkopen.
- ❑ Werk niet met standaardpakketten voor trajecten.

- ❑ Stel in goed overleg samen met de cliënt een trajectplan op en stimuleer haar om het heft in eigen hand te nemen en zelf een trajectplan op te stellen.
- ❑ Investeer veel in het omzetten van de wensen van de cliënt in een trajectplan waar ze zich in kan vinden.
- ❑ Streef naar een duurzame combinatie van zorg en werk zodat men ook echt kan wennen aan de nieuwe situatie.
- ❑ Geef concrete, haalbare en zinvolle opdrachten waarbij je het eigen initiatief van de cliënt ondersteunt.
- ❑ Stel een trajectplan of verslag op samen met de cliënt en zorg dat ook diens ervaring en mening er in staan.

Kinderopvang

- ❑ Realiseer je dat een alleenstaande moeder er ook echt alleen voor staat.
- ❑ Onderschat niet dat alleenstaande ouders altijd met de last in hun hoofd lopen 'hoe gaat het met de kinderen?'.
- ❑ Help ouders heel concreet met het zoeken naar goede opvang.
- ❑ Zoek naar mogelijkheden voor werktijden die aansluiten op de schooltijden en vakanties.
- ❑ Regel met de werkgever dat soepel wordt omgegaan met situaties van overmacht, waardoor de alleenstaande ouder geen opvang heeft.

Opleidingskansen

- ❑ Zoek een passende opleiding bij elke cliënt en niet een groep cliënten bij een ingekochte opleiding.
- ❑ Zet zo hoog mogelijk in en onderschat de cliënt niet.
- ❑ Zoek creatieve oplossingen om maximale mogelijkheden te bieden.
- ❑ Biedt mogelijkheden voor opleidingen die leiden tot duurzame uitstroom.

